

ואין נראה דאכתי כשנא לכסות ידיק עפר גם כצני המזבח עד שיהי מרובע וכו' עכ"ד).
ובאמת שמהתוס' חולין פ"ג ה"ל מוכח להדיא דגם אם נתקלקל הריבוע אח"כ פסול, שהרי מייירי המס ציקוי שעושה (בעפר) אחר שכבר נבנה המזבח בריבוע, ואפ"ה כתבו דריבוע מעכב. (ועי' בשו"ע כאן ובצ"י לענין תפלין). אולם י"ל דשאני המס שמתחלה נבנה אדעתא לכסויי את המזבח (בעפר אם נאמר כן גם במוקדשין) במטאות ועולות (העוף) הבאים שם, והוי כנעשה בפסול, שהרי לשם כך נעשה. וכה"ג כתבו התוס' בערכין ל"ד ע"א ד"ה הן ומגרשיהן וכו', [יעו"ש בגמ' בסוגי' שהביאו צרייתא דהא ד"ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה" — שהוקף ולצסוף ישב וכו', יכול אפי' הקיפיה ישראל, נאמר כאן חומה וכו', יכול אפי' הקיפיה עכו"ם לאחר מכן, נאמר להלן חומה וכו', אף כאן עכו"ם קודם לכן, תרגמא ר"י בריה דרב סלא חסידא קמיה דר"פ כגון שנפלו להן הן ומגרשיהן, ופריך הן ומגרשיהן והא למיסתרינהו קיימי, אמר רב אשי וכו' ע"ש. וכתבו שם בתוס' וא"ת מאי נפק"מ אם נסתרו, כיון שהיו מוקפות חומה מעיקרא וכו', וי"ל וכו', ושאני הכא כיון שהם ראיות שלא יהא להם חומה לא מועיל להם קדושת חומה שהי' קודם לכן והו"ל כאילו לא היתה מעולם ע"ש, וה"נ בזה. ב)

מרובעות במפרן ונאלכסו דהיינו שיהי' ריבוען מכוון ארכו כרחבו וכו'. ונדע"ת שם ד"ה שיהי' ריבוען מכוון, כ' בזה"ל: ואם חסר משהו, יש לעיין בתוס' סוכה מ"ט א. ד"ה שכל וכו', וריטב"א שם צמ"ש דפלוגמא דחולין י"ח אי כטפח או כזית (לענין פגימה במזבח), היינו אם צמקרון כזה נחשב עוד כמרובע, א"כ לפי ערך זה יש לשער גם בתפלין. אבל יש לדחות. ועי' רמב"ם בפיה"מ פ"ד דעירובין מ"ח ורע"ב שם (בהא דאם אינו מכיר וכו' וזה לו מקומו אלפים אמה וכו', וחכ"א מרובעות כטבלא מרובעת וכו'. וכתב שם הרמב"ם וז"ל: ואמרו כטבלא מרובעת לפי שאי אפשר במלאכה לעשות מרובע בדיוק. ולפיכך הודיע שדי לנו שיראה כמרובע כפי יכולת האדם כמו הלוחות המרובעות שהכוונה בהם הרבוע כפי היכולת, כלומר: בדרך שבנ"א רגילים לרבע, אע"פ שאינו מרובע בצמ"ס עכ"ל). וגם מתוס' חולין פ"ג: שהביא רי"מ (יעו"ש צ"פ כיסוי הדם נוהג וכו', בחולין אבל לא במוקדשין. ובגמ' שם מוקדשין מ"ט לא, אלימא משום דר"ז, דאר"ז השומע לריך שיתן עפר למטה ועפר למעלה וכו', והכא לא אפשר, היכי ליעציד ליחיד וליצטלי' קמוסיף אצנין וכו'. ובתוס' שם ד"ה קמוסיף אצנין הקשו דהא אמרינן צ"פ ק"ק (וצמ"ס פ"א:) הוסיפו על המזבח ד' אמות מן הדרום וכו', ור"ת מפרש קמוסיף אצנין ולא הוי מרובע, והתם (דף ס"ב ע"א) יליף דריבוע מעכב,

וחכ"א העירני מ"ש מתוס' סוכה מ"ט ה"ל, דהתם לאו בגודל המזבח תליא מילתא, דהא בדיעבד כשר במזבח של ה' אמות כמ"ש בזבחים ס"ב. וגם מזבח של בית שני הי' גדול משל בית ראשון, כמ"ש בפ"ג דמדות מ"א, ואפ"ה שיעור טפח וכזית שוה בכולן. ומ"מ י"ל דודאי בדבר קטן ניכר קלקול הריבוע יותר והכל לפי גודלן של הבתים. וע"ע תוס' חולין פ"ג ע"ב ד"ה דקא מוסיף וכו' (כנ"ל בתש"ר כאן). ומוכח דגם משהו מעכב. ועי' עקרי הד"ט סי' ב' אות י"ב באורך בד"ז. (יעו"ש שהביא מהרמב"ם בפיה"מ ה"ל, וכתב דדוקא בריבוע דעיר אי אפשר לכיון בדיוק, משא"כ בתפלין אף המתחיל בחכמת הגרסה יודע לכיון בדיוק הריבוע, וגם ע"ז פקפק וכתב דנפל איזה טעות ברמב"ם וכו' וכו' יעו"ש ואכמ"ל).

(ושלח לו אומר הגהמ"ח מהרש"ם וצוק"ל אפס קצחו מהגהותיו על או"ח, כפ"ש בהסכמתו להספר). וכיה בדעית בסיסן ובסעיף זה בהוספות כמיד בזה, (וכידוע שבדעית כבר נעתקו ונדפסו בעזרי"י כל הגהותיו על כל שרע ארץ מנוף השרע שלז).

ב) אנו העתקנו כאן מ"ש הגהמ"ח ד"ל בדעית חא"ח סי' זה ל"ב סעיף ל"א. וכיה בתש"ו מהרש"ם ח"ד סי' קכ"א בד"ז בקיצור, אבל יש שם כמה הוספות דברים, וז"ל בדעית:

ואם חסר משהו, יש לעיין בתוס' סוכה וכו' (כנ"ל בתש"ר כאן). ועי' רמב"ם בפיה"מ ורע"ב פ"ד דעירובין וכו' (כנ"ל בתש"ר כאן). ורמו לזה בחי' רעק"א.

סימן יז

ב"ה ב' נצבים תרס"ג.

בחיבורו "ספר החיים" סי' כ"ה [בשאלה השני' שם], והעלה דינית ש"ר של ר"ת בלא ברכה, [כלומר: בלא ברכה על מצות תפלין שמצרכין על של ראש, דהא בלא ר"ת אין מצרכין. אבל לא יסיר מיד את של יד, בלא לנבש את של ראש של ר"ת, כיון דעכ"פ יש כאן רק ספק ברכה לצטלה, דשמא הלכה כר"ת ושפיר מצרכין, אבל אם ישאר עם של יד לצד ויסירו, נמצא שצריך צודאי

לכבוד הרב המופלג בחורה החו"ב ירו"ש כו' מ' מרדכי שארר נ"י אבד"ק אוסיצע זילאנע.
 ע"ד שאלתו שטעה והניח תפלין של ר"ת במקום תפלין של רש"י של יד וזכר קודם הנחת ש"ר. הנה כבר האריך בזה הגאון מהרש"ק ז"ל מצרף

(*) נעתק מכתה"ק ע"י נכדו הגר"ם שטראה"י ד"ל.

יעו"ש ואכמ"ל יומר.

איברא לענין הנכרה על של רש"י, נודע מ"ש בתשו' דברי חיים חו"ד סי' פ"ג בשם הרה"ק מלוצקין ז"ל שלא לנכר ע"ש. ואין צידי להכריע בזה. (ב. ג.)

של רש"י או לא, סוף סוף שמא הלכה כר"ת ושפיר בירך, הו"ל רק ספק ברכה לבטלה ותו לא מידי וכנ"ל. ולפי"ז דבריו תמוהים וצ"ג, ומצוה ליישב. וכעת לאפס הפנאי לא מצאחי מקום ליישבו, וד' יאיר עינינו בתורתו.

(ב) בדעת אריה סי' ל"ד סעיף ב' יש בדיו הוספת דברים ויש צורך בודאי להעתיקם כאן, וז"ל:

ואחר התפלה יניח של ר"ת בלא ברכה. עשו"ת חיים שאל סי' א' בכל דינים אלו [יעו"ש מ"ש עשרה כללים קצרים בדיני תפלין דר"ת, ובאות ד' כתב בזה"ל: אם טעה ונתחלף לו והניח של ר"ת במקום של רש"י, ואחר תפלתו ראה שהם של ר"ת, יברך אח"כ על של רש"י ע"כ]. ועי' בעבוה"ק [ג"כ] דצריך לחזור ולברך. ועשו"ת דברי חיים [כמ"ש בתשו' כאן]. וכן הסכים הוא, [שלא לברך]. ודוקא מי שמניח תמיד ב' זוגות תפלין. וכן שמעתי בשם הגה"צ מהר"ש ז"ל אבד"ק בעלו שפסק כן. ועי' זכור לאברהם ארי"ח אות ת' בשם ספר סם חיי סי' א' דצריך לברך שנית. ועי' ספר החיים וכו', [כמ"ש בתשו' כאן]. עכ"ד בדעת הנ"ל.

(ג) הערת המעתיק הגר"ם שטראהלי ז"ל. [עי' ארחות חיים סי' ל"ד סעיף ג', (יעו"ש שהביא סכמ"ק בד"ז ואכ"מ), ובספר שביבי אש סי' ל"ד].

נכרה לבטלה, יעו"ש ודו"ק. א) ויקרא ק"ש, ואח"כ יחזור ויניח תפלין של רש"י וינכר. [יעו"ש צאור"ש שצ"א דל"ן בזה שום חשש של ספק נכרות להקל, מה שיצרך השתא שוב אקב"ו להניח תפלין, דהוי הפסק בין נכרתו מקודם להנחתו את של רש"י, ועוד הרבה לבאר ד"ו,

(א) (אמר הסר"ל ש. מ. ה. ש.) בענ"ד לא הבנתי מאי נפק"מ אם ילכש תפלין של ראש של ר"ת או לא. דממ"נ נשאר אותו ספק של ברכה לבטלה. כי אם הלכה כמו ר"ת הרי אם אדם יש לו רק תפלין של יד וברוך אקב"ו להניח תפלין, וכי ס"ד שיש כאן איזה חשש ברכה לבטלה, אדרבה אפי' לכתחלה מחויב לברך, כמבואר להדיא בטושו"ע בהל' תפלין סי' כ"ו וז"פ וברור, וא"כ אין להבין ההבדל בזה מ"ש הגרש"ק ז"ל דאם יניח גם של ראש, הו"ל — על הברכה שבירך על של יד — רק ספק ברכה לבטלה, שמא הלכה כר"ת, אבל אם לא יניח את של ראש הוי ברכה לבטלה וראית ולא ספק. ולא הבנתי כלל מאי שנא, והרי גם השתא הו"ל רק ספק ברכה לבטלה, שמא הלכה כר"ת, ואז הרי שפיר בירך "להניח" על של יד לבד, וכמשנ"ל בפשיטות.

ואין לחלק ולומר דשאני הכא כיון שחשב שזה של רש"י והתכוין בכרכותו שהוא מברך על של רש"י, ולבסוף נתגלה שלא הי"ל לברך, משום שכך היא הלכה שעל תפלין של ר"ת אין מברכין, וגם אסור לברך. והו"ל כאילו בירך על פרי ונפל מידו על הארץ ונתקלקל, ואין לפניו פרי אחר כזה, דודאי נמצא שבירך ברכה לבטלה.

אבל גם סברא זו אין לה שום מקום אחיזה ואין ד"ו בנ"ד דומה כלל להמשל בפרי שנפל מידו וכו' כמובן, והגרש"ק בעצמו למעלה שם כתב להדיא דמה לי אם טעה וחשב שזה

סימן יח

יהי' עב, או אם ימשך ירך השמאלי הרצה בשפוע למטה שיהי' שזה לרגל ימין, בלחוד מאלה כשתפכנה תהי' דומה לזד"י פשוטה וכו' עכ"ל. והבאתי מהר"ן מס' שבת בזה דלא יכתוב אלפין עינין, דמוכח ג"כ דנכח"ג פוסק, [שכ"כ צפ' הבונה דף ק"ג ע"ב בזה דלא יכתוב אלפין עינין, פירוש: שלא יכתוב האלף בהרחקת הרגל השמאלי שלמטה מן הקו האמצעי, דאז הרי מיראה האלף כמין עיין הפוכה וכו' ע"ש. א) אבל מהרש"ם הלכות קטנות הל' ס"ת אות י"ב גבי טמ"ן פיפ"ן בשם ר"ת מוכח דנכח"ג דברוך שאמר צ"י ובר"ן הנ"ל, אינו פסול. שכתב שם שצריך שיהי' נד ימין של הטי"ת כפוף למטה, ואם מטה אותה

ב"ה ד' חקת תרמ"ט ברעזאן.

שו"ר לכבוד ידידי הרב המאוה"ג החו"ב ירו"ש

מהר"ש נ"י אבד"ק ברעזוב.

ע"ד שאלתו. הנה זה כמה שנים שכתבתי תשובה צענין אופיות שגראים בהיפך כאות אחר. והבאתי ג"כ מהב"י סי' ל"ו גבי גימ"ל צ"י דאם תתהפך נדמה לצ"י, [יעו"ש צד"ה ומנאמי כתוב וכו', ודע שמנאמי קונדרס וכו' צרוך שאמר וכו'. וצא"ד שם ציבור הב"י את כל צורת האופיות, כתב בזה"ל: גימ"ל תהי' גופה כמו זי"ן וכו', ורגל ימין דק ויורד מעט למטה יומר מירך שמאל, כדאמרין צפ' הבונה שלא יעשה גימלי"ן צד"י, פירוש: אם הי' ראש העליון דק והרגל של מטה

(א) עיי' בתשו' מהרש"ם ח"ג סימן ל"ט שנשאל בענין 'מאמריצין בלע"ז, שהיו עושין בבית הדפוסים, ומהלוחות האלו היו מדפיסים עיד הפעם, ונשאל על אלו לוחות המסריצין שהאותיות שם הפוכים,

(*) נעתק סכתידיק עיי' נכדו הגר"ם שטראהלי ז"ל.